

Томма Р. П.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економічної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ

Шевчук О. О.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економічної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА НАСЛІДКИ ФІКТИВНОГО БАНКРУТСТВА ЯК ЗАХОДУ ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГОСПОДАРЮЮЧОГО СУБ'ЄКТА

Анотація. Статтю присвячено вивченню проблеми суспільної безпеки фіктивного банкрутства серед суб'єктів господарювання й ступеня економічної та юридичної відповідальності за ці дії. Розглядаються питання кримінально-правової та кримінологічної характеристики фіктивного банкрутства як суспільно небезпечного діяння.

Ключові слова: фіктивне банкрутство, економіка, відповідальність, господарський суб'єкт, суспільний лад.

Постановка проблеми. Зміна суспільного ладу в країні визначила становлення й розвиток ринкової економіки, яка зумовила появу нових економічних інститутів і процесів, необхідність їх урегулювання та стратегії використання. Одним із невід'ємних елементів системи права країн із ринковою економікою є інститут банкрутства. За нормальних умов функціонування процедура банкрутства є своєрідним природним відбором, коли фінансово нестабільні суб'єкти господарювання вибувають із кола господарських відносин унаслідок неефективності й неприбутковості діяльності. Суспільно-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, мають суперечливий характер, супроводжуються кризовими явищами (що викликають спад виробництва, кризу неплатежів, інфляційні процеси тощо). Об'єктивним наслідком зазначених процесів є посилення криміналізації економіки.

Мета статті – проаналізувати поняття й наслідки фіктивного банкрутства як заходу економічної відповідальності господарюючого суб'єкта.

Виклад основного матеріалу. Злочинні дії, пов'язані з процедурою банкрутства, кваліфікуються як «фіктивне банкрутство», «доведення до банкрутства», «приховування стійкої фінансової неспроможності», «незаконні дії в разі банкрутства». На розповсюдження зазначених злочинів впливає низка чинників (правова неврегульованість процедур банкрутства, «прибутковість» злочину, можливість маскування злочинної дії під цивільно-правові (господарські) відносини, латентність тощо), які уможливають вчинення таких злочинів у великій кількості.

Банкрутство – міра економічної та юридичної відповідальності господарюючого суб'єкта, виражена в припиненні його господарсько-фінансової діяльності за рішенням суду, у зв'язку з нездатністю задовольнити визнані правомірними вимоги кредиторів і виконати зобов'язання перед бюджетом через перевищення заборгованості над вартістю його майна.

Незаконні дії в разі банкрутства (приховування майна) – це будь-яка діяльність, що викликає скорочення обсягу задоволення кредиторів неспроможного боржника шляхом штучного зменшення цього майна, яке виражається активом і пасивом [1].

Незаконні дії в разі банкрутства (ст. 221 Кримінального кодексу України) можуть бути вчинені такими **способами:**

1) прямий продаж майна підприємства-боржника за заниженою ціною чи його обмін на інше майно, що не становить інтересу для боржника, відповідно до специфіки діяльності останнього, а також обмін майна боржника на інше майно, вартість якого є завищеною;

2) майно передається за договорами про надання послуг нематеріального характеру (маркетингових, консалтингових, юридичних, консультативних тощо);

3) передача майна в рахунок погашення заборгованості перед реальним кредитором, коли розмір вимог кредитора є значно завищеним, як правило, за допомогою штрафних санкцій, відшкодування збитків тощо;

4) зняття з розрахункового рахунку господарюючого суб'єкта грошових коштів та їх привласнення, зниження ліквідності активів;

5) перерахування грошових коштів контрагенту на підставі фіктивного договору;

6) фактичне зменшення майна суб'єкта господарювання, що полягає в таких діях:

– укладення явно невігідних, збиткових угод, тобто угод, які від самого початку розраховані на менший прибуток порівняно з витратами (наприклад, реалізація продукції підприємства за умисно зниженими цінами, придбання сировини й матеріалів за спеціально завищеними цінами, надання кредитів особам, які завідомо не збираються їх повертати);

– кредитування на велику суму, яке здійснюється незадово до банкрутства (фінансової неспроможності) за незначного розміру дивіденду, – фіктивне відчуження майна з подальшим поверненням на особисту користь;

– незаконні перекази коштів на рахунок інших підприємств, їх зняття та привласнення;

– переказ коштів за кордон за фіктивними контрактами; використання коштів на купівлю особистих речей.

Процедура банкрутства складається з трьох етапів, які проаналізуємо більш детально.

Перший етап – *попередній*. Процедура банкрутства, відповідно до положень господарського права, ще не відбувається,

оскільки формально вона починається з подачі заяви до господарського суду, проте з огляду на можливість вчинення злочинів (передбачених ст. ст. 219, 220 Кримінального кодексу України). Суб'єкт господарської діяльності, який перебуває в стані неплатоспроможності впродовж трьох місяців, набуває статусу боржника, і виникають підстави для порушення в господарському суді справи про визнання його банкрутом. Заяву до суду для порушення такої справи мають право подавати кредитор або сам боржник. Неплатоспроможність виступає тим єдиним показником фінансового становища підприємства (одним із показників повної фінансової неспроможності), який враховується під час вирішення питання про порушення справи про банкрутство в господарському суді [2].

Існують п'ять способів початку провадження в справах про банкрутство:

- 1) за клопотанням кредиторів;
- 2) за клопотанням інших осіб;
- 3) за клопотанням боржника;
- 4) на вимогу прокурора;
- 5) за рішенням суду.

Другий етап – *термін від подання заяви* (щодо визнання суб'єкта господарювання банкрутом до господарського суду) до винесення ухвали суддею про порушення провадження в справі про банкрутство. Заява про порушення справи про банкрутство подається в письмовій формі та має містити відомості, зазначені в ст. 7 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Заявник зобов'язаний подати до господарського суду також примірник газети з оголошенням про порушення справи про банкрутство боржника (з метою виявлення інших кредиторів і можливих санаторів, яке здійснюється шляхом подачі ними заяв протягом місяця з дня опублікування оголошення в офіційному друкованому органі), а також інші документи, зазначені в тій самій нормі. Суд розглядає скарги всіх осіб, які заявили майнові вимоги до боржника, і за результатами розгляду ухвалою щодо кожного кредитора окремо визнає їх або відхиляє, наприклад, у разі прострочення подання документів для виконання (ст. 359 Цивільного процесуального кодексу України) [3; 4].

Після закінчення терміну, відведеного на виявлення кредиторів і санаторів (одного місяця), суддя може винести ухвалу про проведення санації боржника або визнати його банкрутом.

Для ухвалення рішення про санацію обов'язковими умовами є такі:

- 1) перекладення санатором на себе зобов'язань боржника;
- 2) згода зборів кредиторів із термінами й умовами виконання цих зобов'язань.

На другому етапі вчиненню злочинів сприяють такі чинники:

– можливість неподання оголошення до друкованого органу (оскільки покарання за це відсутнє), що перешкоджає розгляду справи в суді, утруднює можливість повернення боргу, виявлення всіх кредиторів, що дає можливість недобросовісному боржнику або особам, які зареєстрували фіктивний СПД (саме із цією метою), уже під час процедури банкрутства вчинювати незаконні дії – отримувати кредити, укладати угоди (з відповідною передоплатою) тощо;

– відсутність регламентації термінів перебування справ на розгляді в суді, що не дає можливості розглядати суперечки за участю боржника як відповідача в справах позову, а інші

кредитори не можуть порушити справу про банкрутство цього боржника, що сприяє використанню процедури банкрутства зі злочинною метою. Наприклад, власник боржника реєструє інше СПД на близьких осіб і незаконно відчужує майно на їх користь, а інші кредитори до моменту рішення суду не мають такого права;

– неврегульованість питань розгляду справ про банкрутство боржників, які мають соціальну сферу, екологічну значимість для ареалу розміщення та інші особливості, що не дають можливості визнати їх банкрутом. Таке нормативне регулювання надає злочинцям можливість використання зазначених суб'єктів господарювання зі злочинною метою та позбавляє кредиторів можливості звертатися до суду (а цивільні позови можуть бути подані лише в разі доведення умислу на вчинення злочину в межах кримінальної справи);

– застосування чинної методики встановлення факту банкрутства боржника створює умови для оголошення банкрутом за наявності тимчасової неплатоспроможності та штучного доведення підприємства до банкрутства зі злочинною метою;

– відсутність юридичного розмежування станів боржника: «неспроможність» і «банкрутство» та можливості винесення юридичних рішень «неспроможний боржник» або «банкрут», що відповідають застосуванню санаційним чи ліквідаційним процедурам, як наслідок, створює умови для незаконного проведення реорганізаційних процедур зі злочинною метою.

Третій етап – *термін після винесення ухвали суддею про порушення провадження в справах про банкрутство та визнання боржника банкрутом*, протягом якого здійснюються такі дії:

– виносяться рішення суду про прийняття або відхилення заяви (початок процедури розпорядження майном; повідомлення по дату підготовчого засідання, призначення розпорядника майном, введення мораторію);

– проводиться підготовче засідання (повідомлення про банкрутство, повідомлення про останній термін для подачі майнових вимог, останній термін для підготовки реєстру вимог, про дату попереднього засідання, дату заключного засідання);

– готується публікація про порушення справи про банкрутство;

– готується звіт розпорядника майном про реєстр майнових вимог кредиторів;

– проводиться попереднє засідання (рішення суду щодо реєстру вимог кредиторів і суми боргів, призначення дати зборів кредиторів, повідомлення про місце й час зборів кредиторів);

– проводиться підсумкове засідання (рішення щодо санації, ліквідації або припинення процедури банкрутства, повідомлення кредиторів щодо плану санації боржника);

– здійснюється голосування кредиторів щодо плану санації;

– керуючий санацією подає рішення кредиторів (протокол засідання кредиторів) до суду для ухвалення рішення суду про санацію боржника;

– у разі відсутності плану санації суд визнає банкрутство боржника та відкриває ліквідаційну процедуру [5, с. 42].

Суд визнає боржника банкрутом прийняттям постанови, у якій призначаються ліквідатор і члени комісії із числа представників зборів кредиторів, банку, фінансових органів, а також Фонду державного майна, якщо банкрутом визнано державне підприємство чи організацію. На них покладаються

обов'язки щодо проведення процедури задоволення вимог кредиторів.

Висновки. Основним негативним наслідком зазначених явищ є те, що на фоні змін, недосконалості первинних правових конструкцій, відсутності досвіду їх використання й захисту суспільних відносин, які вони регулюють, зростанню рівня злочинності сприяють способи та шляхи використання нею ситуації правового нігілізму.

Література:

1. Кримінальний кодекс України (зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 16.07.2015 р. № 629-VIII) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII (у редакції від 06.06.2015 р.).
3. Про інвестиційну діяльність : Закон України (зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.04.2014 р. № 1206-VII) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
4. Цивільний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medsprava.com.ua/regulations/8185/460158>.
5. Николаюк С.І. Протидія злочинам, що вчиняються у сфері приватизації : [наук.-практ. посібник] / С.І. Николаюк, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ляченко, І.В. Стельмахович. – К. : КНТ, 2007. – 348 с.

Томма Р. П., Шевчук А. А. Понятие и последствия фиктивного банкротства как меры экономической ответственности хозяйствующего субъекта

Аннотация. Статья посвящена изучению проблемы общественной опасности фиктивного банкротства среди субъектов хозяйствования и степени экономической и юридической ответственности за эти действия. Рассматриваются вопросы уголовно-правовой и криминологической характеристики фиктивного банкротства как общественно опасного деяния.

Ключевые слова: фиктивное банкротство, экономика, ответственность, хозяйственный субъект, общественный строй.

Tomma R., Shevchuk O. The notion and consequences of fraudulent bankruptcy as a measure of economic responsibility of the economic entity

Summary. The article is devoted to studying the problem of social danger of fictitious bankruptcy among business entities and the degree of economic and legal responsibility for these actions. The article considers the issues of criminal legal and criminological characteristics of fictitious bankruptcy as socially dangerous acts.

Keywords: fictitious bankruptcy, economics, responsibility, economic entity, public order.